

DOI 10.36074/grail-of-science.23.01.2026.104

ПИСЬМО ВІД РУКИ В ЕПОХУ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Мельник Євгеній Юрійович

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов та перекладу
Факультет права та міжнародних відносин
Державний університет «Київський авіаційний інститут», Україна

Слобоженко Руслан Анатолійович

старший викладач кафедри іноземних мов та перекладу
Факультет права та міжнародних відносин
Державний університет «Київський авіаційний інститут», Україна

Анотація. У статті розглянуто вплив цифрових технологій на місце письма від руки – практики, яка раніше традиційно вважалася однією з фундаментальних у передачі інформації взагалі та навчанні зокрема. Проаналізовано, як бажання пришвидшити комунікацію за допомогою електронних пристроїв призводить до негативних наслідків у володінні письмом (недотримання правил у приватних повідомленнях, втрати графічних навичок через використання інструментів голосової транскрипції, деградації інтелектуальних функцій як результату зловживання ШІ тощо). Деталізовано механізм впливу письма від руки на когнітивний розвиток та академічну успішність учнів/студентів (забезпечення повноцінного сенсомоторного досвіду, активізація уваги, консолідація пам'яті) у порівнянні з друком на клавіатурі/екрані. Наголошено, що активне письмо від руки має безцінне значення для навчання іноземних мов: воно забезпечує стійке запам'ятовування матеріалу, оптимізує оволодіння читанням, залучає критичне мислення в умовах, коли використання ШІ стає загрозливою тенденцією.

Ключові слова: письмо від руки; друк; цифрові технології; когнітивні функції; навчальна діяльність; оволодіння іноземними мовами.

У час, коли цифрові технології розвиваються стрімко та невпинно, говорити про використання їхніх можливостей – не стільки модно, скільки природно: не можна оминати увагою те, що очевидно вкорінюється, безжалісно витісняє попередні практики, безумовно модифікує образ життя усього людства. Технологічна революція взагалі призвела до того, швидкість і продуктивність вимагаються або є бажаними не тільки на виробництві матеріальних благ, а й в інших сферах (комунікації, міжособистісних стосунках, освіті, дозвіллі тощо). У сучасному світі ми занадто часто поспішаємо і зазвичай надаємо пріоритет оперативності та кількості, а не якості. Такий підхід може бути шкідливим, тому люди мають поставити собі запитання: чи не варто було б визнати певну цінність повільності та знайти оптимальний баланс між швидкістю та

повільністю, максимально наблизившись до того, що музиканти називають *tempo giusto* (правильний темп) і збагативши своє життя [5]?

Можна впевнено констатувати, наприклад, що сьогодні люди не люблять писати. Таке ставлення до письма здебільшого і зумовлюється ритмом функціонування сучасного суспільства, в якому швидкість комунікації має перевагу над усім іншим, а сучасні технології дозволяють цю бажану швидкість забезпечити. Якщо ми щось і пишемо, то не від руки на папері, а на клавіатурі комп'ютера або екрані мобільного телефона. При цьому через те саме прагнення до швидкості ми навіть звільняємо себе від дотримання у приватному спілкуванні правил, які ми точно усвідомлюємо (писати розділові знаки, перечитувати написане, виправляти помилки...). Ба більше: оскільки письмо – це трудомісткий процес, тоді як говоріння – настільки спонтанне та інстинктивне, розвиток цифрових технологій (інструментів голосової транскрипції зокрема) уможлиблює перехід від письма у вигляді друку до повної відсутності будь-якого письма. Люди диктують тексти на свої телефони, а електронні пристрої точно транскрибують їхнє мовлення. У повсякденному спілкуванні можна обійтися без письмових повідомлень взагалі: сім мільярдів голосових нотаток надсилаються в усьому світі щодня. Потребуючи якоїсь інформації, ми не мусимо більше вводити розлогий запит у пошукову систему: ми делегуємо свої навички письма ChatGPT (дайте йому літеру – він запропонує слово; дайте йому слово – він завершить ваше речення!) [9]. Отже, письмо від руки щодня втрачає позиції: практика письма від руки поступово замінюється або друком, або диктуванням. Чи варто хвилюватися через таку ситуацію, коли люди все більше покладаються на електронні пристрої? Чи страждатимуть за таких умов ще якісь навички, окрім графічних і каліграфічних, які очевидно або не формуються, або втрачаються через брак виконання необхідних рухів?

Згідно з опитуванням, проведеним французькою установою Ifop у 2023 році, 55% респондентів використовують для щоденного письма клавіатуру/екран, а не ручку. Вони очікувано пов'язують це з перевагами, які надає розвиток нових технологій для фіксації думок: писати на комп'ютері/ телефоні набагато – якщо не безумовно! – практичніше [6]. Звіти про якість французької шкільної освіти свідчать, що майже 40% французьких учнів пишуть дуже мало або майже не пишуть у середній школі, і наступна констатація є вкрай тривожною: рівень письмового висловлювання школярів (сформованість орфографічних і граматичних навичок, уміння повно й адекватно висловлювати свою думку) не можна вважати задовільним [8]. Окрім цього, занепокоєння викликають і показники щодо засвоєння та запам'ятовування інформації, які також пов'язуються з витисканням письма від руки друком на клавіатурі/ екрані: швидко навчаючись, ми, як це не парадоксально, швидко забуваємо.

Попри рекомендації науковців та практиків зберігати письмо від руки в освіті та не замінювати його набором тексту на клавіатурі/ екрані, використання електронних пристроїв для письма в навчанні залишається стійким «трендом». Окремі випадки діаметрально протилежного ставлення до цифрових інструментів відображають складність проблеми. Так, наприклад, значний резонанс у американській громадськості викликало дослідження Ніка Білтона,

опубліковане у 2014 році в New York Times. Журналіст з'ясував, що елітні приватні школи Кремнієвої долини, де навчаються діти керівників провідних компаній, взагалі не практикують друк на клавіатурі/ екрані, віддаючи перевагу письму за «старим» методом. Ідея відмови від цифрових інструментів полягає в наступному: вони так швидко застарівають, що доцільніше оволодівати основами незалежно від будь-якого інструменту; набуті фундаментальні, базові навички завжди можна з легкістю перенести на цифрові пристрої пізніше [14]. У 2009 році Швеція прийняла рішення організувати навчальний процес винятково на цифрових пристроях, у чому всі побачили модерність підходу. У 2023 році країна знову запровадила використання паперу, ручок і олівців, що було вже розцінено як повернення до здорового глузду [2].

Проблематика, яка розглядається у статті, вже давно вийшла за межі спеціальних психолого-педагогічних наукових досліджень і є предметом постійної уваги ЗМІ та соціальних мереж, що свідчить про серйозність питання, усвідомлення суспільством тенденції та її наслідків, необхідність певних концептуальних рішень задля покращення ситуації. Отже, що потрібно взяти до уваги? Чому в епоху цифрових екранів – а тепер і штучного інтелекту! – настільки важливо писати від руки?

Наші щоденні звички визначають те, як наш мозок обробляє та зберігає – або забуває – те, що ми вивчаємо. Письмо залишається потужним інструментом когнітивного розвитку, консолідації пам'яті та фіксації знань. Нашій пам'яті потрібні повільність і паузи, щоб перетворити слова на тривалі спогади [15].

Для повного усвідомлення значення слів вони спочатку повинні пройти через операційну, короточасну пам'ять, яка відповідає за збереження інформації активною, поки мозок її обробляє. На відміну від друку письмо від руки стимулює залучення саме короточасної пам'яті [11].

Письмо – це найважливіший сенсомоторний досвід людини. Переваги письма від руки частково пояснюються залученням різних органів чуття до графічного процесу. Тримання ручки між пальцями, натискання на поверхню та рухи, необхідні для формування літер і слів, – це складна когнітивно-моторна навичка, яка вимагає багато уваги. Ми випикуємо кожну літеру, що є певним комплексом елементів, відчуваємо контакт із папером і спостерігаємо, як слова поступово набувають форми. Рухи, притискання ручки, текстура паперу – усі ці сенсорні сигнали збагачують навчання. Саме тому діти швидше вивчають літери, коли пишуть їх, а дорослі краще запам'ятовують зміст, коли пишуть його від руки. Друкування ж на клавіатурі спирається переважно на серію автоматичних примітивних рухів і швидке читання з екрана. Письмо від руки через свою повільність, потребу в концентрації уваги та полісенсорність сприяє глибшому розумінню та більш тривалому запам'ятовуванню змісту [1; 10; 12].

Саме під час письма від руки ділянки мозку, що відповідають за пам'ять і кодування нової інформації, активізуються максимально. Складні та скоординовані рухи руки та пальців (дрібна моторика) при створенні форми кожної літери ручкою запускають мозкові процеси, які створюють оптимальні умови для обробки інформації та її запам'ятовування учнями/ студентами завдяки підсвідомій концентрації уваги. Використання максимально повного

комплексу рухів, що забезпечується лише письмом від руки, вкрай важливо для запам'ятовування слів: інформація ефективно кодується в довгостроковій пам'яті саме завдяки пальцевій моториці, яка уможливорює залучення короткочасної пам'яті. Учителі/ викладачі безумовно погодяться з висновками канадської дослідниці Наталі Лавуа, яка довела, що учні, які використовували у навчанні письмо від руки, роблять менше орфографічних, лексичних і граматичних помилок, демонструють кращі результати щодо синтаксичного оформлення, зв'язності й об'єму створених текстів, ніж учні, які звикли переважно до клавіатури/ екранів [3; 7].

Письмо від руки значно впливає також на розвиток умінь читання. Коли ми вчимося писати, ми водночас запам'ятовуємо графічну форму. Це має принципове значення для навчання читання: людина, що не вчиться писати від руки, гірше ідентифікує літери та слова при читанні. Освітняки неодмінно підтверджують, що учні/ студенти, які активно тренуються писати від руки, розпізнають слова швидше та краще їх вимовляють, ніж ті, хто вивчає нові символи, друкуючи їх на клавіатурі/ екрані. Дидактичною аксіомою є твердження про те, що ефективне засвоєння нового слова уможливорюється лише при поєднанні зорового сприйняття графічного зображення зі слуховою та моторною інформацією, яка надходить до мозку. Очевидно, що друк на клавіатурі/ екрані не може забезпечити адекватних та повноцінних рухів і відчуття дотику, які відіграють вирішальну роль у тому, як ми засвоюємо інформацію: за когнітивні функції безпосередньо відповідають ті самі ділянки мозку, які обробляють сенсорно-рухову інформацію [4; 12; 13].

Переконливим щодо важливості пам'яті рухів для засвоєння та впізнавання слів є наступний приклад. Коли китайці або японці намагаються пригадати значення складного ієрогліфа, вони малюють його в повітрі, реактивуючи спогад про жести, необхідні для його написання. Очевидно, що ця практика буде втрачена при навчанні лише друку на клавіатурі/ екрані [14].

Письмо від руки є невід'ємним прийомом у навчанні іноземних мов – особливо тих, яким притаманний історичний принцип орфографії (написання слів здебільшого зумовлюється не вимовою, а давньою формою або традицією). Оволодіння письмом та читанням англійською або французькою, наприклад, важко уявити без кропіткого та тривалого вправлення, що базується на засвоєнні (запам'ятовуванні та впізнаванні) графічної форми слова. Очевидно, що у цьому випадку не варто покладатися на функціонал електронних пристроїв (підказки орфографії, автокоректор, навчальні ігри тощо). Практика навчання іноземних мов свідчить про доцільність письма від руки особливо на початковому етапі. Враховуючи захоплення учнів/ студентів цифровими інструментами, вчителі/ викладачі повинні роз'яснювати переваги та необхідність цієї діяльності, яка може вважатися молоддю заважкою, нецікавою, нерозумною, зайвою. Упродовж наступних етапів при використанні учнями/ студентами ШІ (яке, на жаль, стрімко та невідворотно стає загальною практикою!) вимога подавати роботи у рукописному вигляді забезпечуватиме закріплення графічних та орфографічних навичок іншомовного письма, залучення критичного мислення, мобілізацію уваги та внутрішнього мовлення при читанні та переписуванні згенерованих текстів – а отже і краще засвоєння певного мовно-мовленнєвого матеріалу.

З неврологічної точки зору, більша ефективність письма від руки у навчанні порівняно з друком пояснюється також тим, що для першого використовується лише одна рука, а для другого – обидві. Письмо від руки залучає лише домінуючу руку, зазвичай праву, яка контролюється лівою півкулею головного мозку (тією, що відповідає за мову та мовлення у більшості людей). Друк вимагає координації обох рук, передбачаючи надсилання інформації до правої півкулі для керування лівою рукою, що призводить до розпорошення контролю за письмом між двома півкулями мозку [14].

Письмо від руки безпосередньо впливає на розвиток умінь аналізувати та синтезувати інформацію. Сповільнюючи темп нашої мозкової діяльності, воно підвищує якість обробки відомостей, що надходять, і текстів, що створюються. Коли ми пишемо не поспішаючи, ми ефективніше усвідомлюємо те, що фіксується графічно. Пишучи від руки, ми аналізуємо інформацію глибше, маємо можливість зрозуміти детальніше або висловити точніше справжній сенс завдяки зосередженості когнітивних та моторних зусиль. Аби «примирити» оволодіння цифровими інструментами та ефективне навчання, освітянам потрібно просто виконувати дії у правильному порядку: спочатку сконцентруватися на формуванні навичок письма і вже потім долучати цифрові технології, пояснюючи учням, яке місце електронні пристрої повинні займати в їхньому житті (особливо тепер, коли експансія ШІ загрожує нашим звичкам і усталеним думкам). Письмо від руки дійсно потребує часу, рефлексії та залученості тіла, але саме завдяки цьому воно є умовою та підґрунтям для формування міцних навичок, ефективного засвоєння інформації та успішної письмової продукції [2].

Отже, наукові дослідження та практичний досвід доводять, що в інтелектуальному та дидактичному аспектах письмо від руки має переваги у порівнянні з друком на електронних пристроях. Результати спостережень за взаємозв'язком між письмом і пам'яттю демонструють, що люди краще пам'ятають те, що вони писали від руки, ніж те, що вони друкували на комп'ютері/ телефоні/ планшеті. На відміну від використання цифрових інструментів письмо від руки значно більше активізує когнітивні функції, необхідні для ефективного обробки матеріалу: увагу, аналіз та інтерпретацію інформації, що надходить, запам'ятовування. Ефективнішому засвоєнню інформації при цьому сприяють повільність виконання діяльності, полісенсорність та пальцева дрібна моторика. Говорячи про пріоритетність письма від руки у навчанні, ми маємо на увазі не просто скорочення часу, який учні/ студенти проводять перед екранами, а й їхнє повернення до природного способу та ритму функціонування: людський мозок потребує повільності та пауз у роботі. Тільки коли ми даємо нашому мозку необхідний час для засвоєння та відпочинку, знання по-справжньому вкорінюються. Слова, які ми пишемо від руки сьогодні, стають живими спогадами, здатними супроводжувати нас протягом тривалого часу і, можливо, усього життя. У довгостроковій перспективі письмо від руки грає навіть захисну роль: упродовж років кожна людина накопичує когнітивний резерв, ментальний капітал, який підживлюється читанням, заняттям музикою, вивченням мов і письмом від руки. Регулярне письмо від руки ефективно тренує пам'ять, концентрацію уваги та

дрібну моторику – три стовпи хорошої мозкової діяльності. Не заперечуючи позитивних аспектів використання сучасних цифрових інструментів, ми безумовно вважаємо, що навчання письма від руки та використання його у навчальному процесі мають бути якомога активнішими.

Список використаних джерел:

- [1] Białocka, B. (2025). ÉCRIRE À LA MAIN, UN GESTE SIMPLE AUX EFFETS PUISSANTS. <https://fr.aleteia.org/2025/10/28/ecrire-a-la-main-un-geste-simple-aux-effets-puissants/>
- [2] Culture Prime. (2025). POURQUOI, À L'HEURE DES ÉCRANS ET DE L'INTELLIGENCE ARTIFICIELLE, EST-IL ENCORE NÉCESSAIRE D'ÉCRIRE À LA MAIN ? <https://www.facebook.com/share/v/1Bft8Dq1wq/>
- [3] Gravel, P. (2024). L'ÉCRITURE MANUSCRITE FAVORISE L'APPRENTISSAGE. <https://www.ledevoir.com/actualites/science/806717/science-ecriture-manuscrite-favorise-apprentissage>
- [4] Holdsworth, J. (2020). THE ART OF WRITING – A DYING SKILL? <https://www.majorcadailybulletin.com/holiday/life-style/2020/09/29/72791/the-art-writing-dying-skill.html>
- [5] Honoré, C. (2023). ÉLOGE DE LA LENTEUR.
- [6] Pineau, C. (2024). VOILÀ POURQUOI IL FAUT ÉCRIRE À LA MAIN, SELON LES SCIENTIFIQUES. <https://etudiant.lefigaro.fr/vos-etudes/magazine/36134-ecrire-main-scientifiques/>
- [7] Radio-Canada. (2023). L'ÉCRITURE MANUSCRITE RESTE ESSENTIELLE POUR L'APPRENTISSAGE CHEZ LES PLUS JEUNES. <https://ici.radio-canada.ca/nouvelle/1972505/ecriture-main-bienfaits-cognitifs-ecrire-valeur>
- [8] RadioFrance. (2018). DONNER LE GOÛT D'ÉCRIRE AUX ENFANTS. <https://www.radiofrance.fr/franceculture/podcasts/rue-des-ecoles/donner-le-gout-d-ecrire-aux-enfants-7642515>
- [9] RadioFrance. (2025). ET SI L'ÉCRITURE DISPARAISSAIT ? https://www.radiofrance.fr/franceculture/podcasts/un-monde-connecte/et-si-l-ecriture-disparaisait-3383651?at_campaign=Facebook&at_medium=Social_media
- [10] Rosen, C. (2025). SIGNATURE MOVES: ARE WE LOSING THE ABILITY TO WRITE BY HAND? <https://www.theguardian.com/news/2025/jan/21/signature-moves-are-we-losing-the-ability-to-write-by-hand>
- [11] The Conversation. (2025). ÉCRIRE À LA MAIN ET FAIRE DES PAUSES AIDE À MÉMORISER. <https://theconversation.com/ecrire-a-la-main-et-faire-des-pauses-aide-a-memoriser-266686>
- [12] Traverso, V. (2024). ÈRE NUMÉRIQUE : VOICI POURQUOI IL FAUT CONTINUER D'ÉCRIRE À LA MAIN. <https://www.nationalgeographic.fr/sciences/memoire-cerveau-cognition-ere-numerique-voici-pourquoi-il-faut-continuer-ecrire-a-la-main>
- [13] Wong, K. (2025). HANDWRITING IS A NECESSARY SKILL AND A DYING ART. <https://www.cherwell.org/2025/02/03/oxford-handwriting-a-dying-art/>
- [14] Yeh, A., Combis, H. (2022). ÉCRIRE À LA MAIN : UN GESTE DU PASSÉ ? <https://www.radiofrance.fr/franceculture/ecrire-a-la-main-un-geste-du-passe-8602716>
- [15] 20 minutes. (2025). POURQUOI ÉCRIRE À LA MAIN AIDE NOTRE CERVEAU À MIEUX RETENIR. https://www.20minutes.fr/high-tech/sciences/4180488-20251026-pourquoi-ecrire-main-aide-cerveau-mieux-retenir?utm_content=photo&utm_term=20minutes&utm_campaign=nonli&utm_source=facebook&utm_medium=Social

HANDWRITING IN THE AGE OF DIGITAL TECHNOLOGY

Yevhenii Melnyk

Doctor of Pedagogy, Associate professor,
Associate professor of the Foreign Languages and Translation Department
Faculty of Law and International Relations
State University «KA», Ukraine

Ruslan Slobozhenko

Senior lecturer of the Foreign Languages and Translation Department
Faculty of Law and International Relations
State University «KA», Ukraine

Summary. *The article examines the impact of digital technologies on handwriting, a practice that was traditionally considered one of the fundamental skills of transmitting information in general and learning in particular. It analyzes how the desire to speed up communication using electronic devices leads to negative consequences in mastering writing (non-compliance with the rules in private messages, loss of graphic skills due to the use of voice transcription tools, degradation of intellectual functions as a result of AI abuse, etc.). The mechanism of the influence of handwriting on the cognitive development and academic success of pupils/students (ensuring a full-fledged sensorimotor experience, activating attention, consolidating memory) is detailed in comparison with typing on the keyboard/screen. It is emphasized that active handwriting is of invaluable importance for learning foreign languages: it ensures lasting memorization of material, optimizes reading comprehension, and engages critical thinking in an environment where the use of AI poses a threat.*

Keywords: *handwriting; printing; digital technologies; cognitive functions; educational activities; mastering foreign languages.*